

HAMANNOVA METAKRITIKA K PURISMU ROZUMU

Dílo německého myslitele Johanna Geoga Hamanna (1730–1788) není zatím v českém prostředí příliš známé. Pozornost si však zaslouží jak z historických, tak systematických důvodů: Hamann na jedné straně významně ovlivnil řadu svých současníků, na druhé straně sám zpracoval řadu klíčových problémů a témat.

Jedním problémem, kterému se Hamann věnoval po celý život, je vztah rozumu a řeči. Svě celoživotní úvahy k tomuto tématu shrnul roku 1784 v textu, který je nyní k dispozici také v českém překladu.¹ Příslušný text nebyl za Hamannova života nikdy publikován; koloval v rukopisných variantách a opisech. Poprvé byl uveřejněn teprve dvanáct let po Hamannově smrti v antologii *Mancherley zur Geschichte der metacritischen Invasion* (Všelicos k dějinám metakritické invaze),² která přinášela výběr dokumentů a materiálů k dobové diskusi nad kontroverzním Herderovým spisem *Eine Metakritik zur Kritik der reinen Vernunft*³ (Metakritika ke Kritice čistého rozumu) z roku 1799, jenž byl polemicky namířen proti Kantovi a jeho kritické filosofii.

Roku 1828 byl text převzat do první, roku 1951 do druhé souborné edice Hamannových sebraných spisů.⁴ Pokaždé však pod jiným názvem. Poprvé pod názvem *Metakritik über den Purismus der reinen Vernunft* (Metakritika k purismu čistého rozumu), podruhé pod názvem *Metakritik über den Purismus der Vernunft* (Metakritika k purismu rozumu). Rukopis textu se nedochoval, takže autenticitu názvu nelze přímo ověřit. V korespondenci s Herderem a Jacobim zmiňuje Hamann obě varianty.

Jediné dva dochované opisy textu shodně potvrzují pouze druhou variantu názvu. Ve prospěch této varianty dále svědčí i formální a věcné

¹ Viz str. 115–121 v tomto čísle časopisu.

² *Mancherley zur Geschichte der metacritischen Invasion. Nebst einem Fragment einer älteren Metacritik von Johann George Hamann, genannt der Magus in Norden, und einigen Aufsätzen, die kantische Philosophie betreffend*, vyd. F. T. Rink, Königsberg 1800, str. 120 nn.

³ J. G. Herder, *Werke*, VIII, vyd. H. I. Irmscher, Frankfurt a M. 1998, str. 303 nn.

⁴ J. G. Hamann, *Hammans Schriften*, VII, vyd. G. A. Wiener, Berlin – Leipzig 1828, str. 1 nn.; J. G. Hamann, *Sämtliche Werke*, III, vyd. J. Nadler, Wien 1951, str. 281 nn.

nedostatky varianty první. Formální nedostatek první varianty spočívá v tom, že obsahuje nadbytečný pleonasmus (hovoří se o *purismu* čistého rozumu). Jejím věcným nedostatkem je to, že obsahuje přímý odkaz na Kantovu *Kritiku čistého rozumu*, který je však v daném případě zavádějící. Sugeruje totiž dojem, že se Hamann v textu zaměřuje pouze na výklad a kritiku Kantova hlavního programového spisu, což ale učinil již dříve v recenzi z roku 1781. Ve skutečnosti zde Hamann spíše v návaznosti na Kanta a starší tradici formuluje vlastní – metakritické – stanovisko k problematice rozumu a řeči. Zaměření textu, který není pouhou reakcí na Kantovu kritickou filosofii, ale spíše nárysem Hamannovy vlastní metakritické filosofie rozumu a řeči,⁵ tedy věcně odpovídá spíše druhé než první varianta jeho názvu.

Východiskem nastíněné Hamannovy metakritické filosofie je základní přesvědčení o principiální jednotě rozumu a řeči. Řeč podle Hamanna není pouze prostředkem, ale také podmínkou rozumu. Toto přesvědčení Hamann vyjadřuje různě. Nejpregnantnější, a proto také nejznámější a nejcitovanější Hamannovo vyjádření se nachází v dopise Herderovi z roku 1784. V tomto dopise Hamann formuluje následující tezi: „Vernunft ist Sprache“ („rozum je řeč“).⁶ Z tohoto hlediska, tzn. s ohledem k původní jednotě rozumu a řeči, pak Hamann přistupuje jak ke kritice Kanta, tak ke kritice starší filosofické tradice. Na příkladu Kantovy kritické filosofie tedy pouze demonsturuje obecnější systematický a historický problém rozumového *purismu*: snahu o očištění a oddělení rozumu od tradice, zkušenosti a řeči. Hamannova *Metakritika k purismu rozumu* proto není jen významným příspěvkem k diskusi o Kantově kritické filosofii, ale také k diskusi o dějinách evropské filosofie.⁷

Robin Pech

⁵ H. A. Salmony, *Johann Georg Hamanns metakritische Philosophie*, Basel 1958, str. 203.

⁶ J. G. Hamann, *Briefwechsel*, V, vyd. W. Ziesemer – A. Henkel, Frankfurt a M. 1965, str. 177.

⁷ Srv. P.-L. Oesterreich, *Podoby veřejného rozumu. Filozofičtí učitelé v prostoru politiky*, přel. M. Pokorný – P. Rezek, Praha 2013, str. 54–55. – Překlad a komentář k Hamannovu textu vznikl v rámci zastřešujícího projektu „Krise racionality a moderní myšlení“, projektu „Politická a rétorická dimenze Kantovy kritické filosofie“ řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy z prostředků Specifického vysokoškolského výzkumu na rok 2018.